

Ogólne dane Nowego Testamentu o złych duchach

Nowy Testament mówi o złych duchach w związku z moralnym postępowaniem ludzi. Zwraca uwagę na ich wpływy i podaje środki do walki z nimi – pozwala przewyciężyć przesadny lęk i ufnie podejmować dobre działanie traktowane jako uczestnictwo w budowaniu Bożego Królestwa na ziemi.

Na określenie złych mocy stosowane są różne określenia.

Greckie słowo, od którego wywodzi się nasz „demon” w formie najbardziej do niego zbliżonej – *daimon* – występuje w Mt 8,31; częściej *daimonion* – nasze demony tłumaczone zwykle w Biblii Tysiąclecia jako złe duchy (Mt 7,22; 9,33n; 1,08; 11,19; 12,24.27n; 17,18; Mk 1,34.39; 3,15.22; 6,13; 7,26.29n; 9,38; 16,9.17; Łk 4,33n.41; 7,33; 8,2.27.29n.22.25.28; 9,1.42.49; 10,17; 11,14n.18nn; 13,32; J 7,20; 8,48n.52; 10,20n; Dz 17,18; 1 Kor 10,20n; 1 Tm 4,1; Jk 2,19; Ap 9,20; 16,14; 18,2). Już choćby z tego zestawienia widać, że najczęściej i najwięcej o złych duchach mówią Ewangelie w związku z życiem, działaniem i nauczaniem Chrystusa i Jego mocą, której poddane są również złe duchy budzące ludzkie obawy.

Uczniowie Jezusa rozwijali temat nowego życia osiąganego dzięki wierze w Jego zbawcze dzieło i włączenia w nie człowieka poprzez chrzest. Udział w Jego ostatecznym zwycięstwie nad wszelkimi złymi mocami pozwala człowiekowi spokojnie i ufnie patrzeć w przyszłość, podejmować zadania wynikające z powołania chrześcijańskiego i umacniając więź z Chrystusem w konkretnych sytuacjach zwyciężać wszelkie złe wpływy.

Polskie ogólne określenie „złe duchy” w Biblii Tysiąclecia zostało użyte w Mt 7,22; 8,16.31.33n; 10,8; 11,18; 12,24.27n; 15,22; 17,18.21; Mk 1,34.39; 3,15.15.22; 6,13; 7,26.29n; 9,38; 16,9.17; Łk 4,35.41; 7,21.33;

8,2.27.30(32).33.35.38; 9,1.42.49; 10,17; 11,14n. 18.20.26; 13,32; J 7,20; 8,48; 10,20nn; Dz 19,12n.15n; Jk 2,19.

Podobne sformułowanie, oparte może na starotestamentowych rozróżnieniach między czystością i nieczystością rytualną to „duchy nieczyste”. Wskazuje ono na tę cechę złego ducha, która oddala go do Boga i uniemożliwia kontakt z Nim, a także wprowadza człowieka w sferę zła (Mt 10,1; 12,43; Mk 1,23.26n; 3,11.30; 5,2.8.13; 6,7; 7,25; 9,25; Łk 4,33.36; 6,18; 8,29; 11,24; Dz 5,26; 8,7; Ap 16,13; 18,2).

W ogólnym religijnym i potocznym języku na określenie złych duchów stosuje się takie słowa jak szatan, diabeł, dawniej też czart [w niektórych regionach czort] oraz pochodzące od nadawanych imion Rokita, Boruta.

Szatan występuje zawsze w liczbie pojedynczej: Mt 4,10; 12,26; 16,23; Mk 1,13; 3,23.26; 4,14; 8,33 (tu nazwany jest w ten sposób Piotr jako przeciwnik Bożych planów, ponieważ nie chciał przyjąć zapowiedzi męki i śmierci Jezusa); Łk 10,18; 11,18; 13,16; 22,3.31; J 13,27; Dz 53; 26,18; Rz 16,20; 1 Kor 5,5; 7,5; 2 Kor 2,11; 11,14; 12,7; 1 Tes 2,18; 2 Tes 2,9; 1 Tm 1,20; 5,15; Ap 2,9.13.24; 3,9; 12,9; 20,2.7 (przymiotnik „szatański” – Jk 3,15).

Niekiedy podobną funkcję pełni bliskoznaczny termin, jak w Starym Testamencie stanowiący tłumaczenie hebrajskiego *satan* – *diabolos* – „diabeł”. W obrazie Sądu Ostatecznego „diabeł” to przywódca złych mocy, któremu towarzyszą „jego aniołowie”. Jezus-Sędzia powie wtedy do odrzuconych: *Idźcie precz ode Mnie, przekłęci, w ogień wieczny, przygotowany diabłu i jego aniołom!* (Mt 25,41). W Ap 12,9 występuje smok (*Wąż starodawny, który się zwie diabeł i szatan, zwodzący całą zamieszkałą ziemię*). Określenie działania: „zwodzący” odpowiada znaczeniu greckiego „diabolos” i semickiego „satan”. Ten obraz stanowi paralelę do aniołów wiernych Bogu pod wodzą Michała: *Michał i jego aniołowie* (Ap 12,7). Podobnie w omawianym obrazie z Ewangelii według św. Mateusza na początku wizji: *Syn Człowieczy przyjdzie w swej chwale, a z Nim wszyscy aniołowie* (Mt 25,31). Aniołowie stanowią Jego

dwór, honorowe otoczenie. Również podobne do siebie złowrogie otoczenie ma przywódca złych mocy.

„Diabeł” jako ogólne określenie złego ducha – przeciwnika Boga i ludzi – w Biblii Tysiąclecia jest wymieniony w: Mt 4,1.5.8.11; 13,39; 25,41; Łk 4,2n.6.13; 8,12; J 6,70; 8,44; 13,2; Dz 10,38; Ef 4,27; 6,11; 2 Tm 2,26; Hbr 2,14; Jk 4,7; 1 P 5,8; 1 J 3,8.10; Jud 9; Ap 2,10; 12,9.12; 20,2.10; przymiotnik „diabelski”: Dz 13,10; 1 Tm 3,6n.

Określenia wskazujące na konkretne cechy złych mocy to:

duch fałszu (1 J 4,6);

rządca świata tych ciemności (Ef 6,12);

duchy nieprawości (Ef 6,12).

Przeciwnik: (Mt 4,3; Łk 10,19; Kol 2,14; Tt 2,8; 1 Tes 3,5; Hbr 10,27; 1 P 5,8). Zdanie: *w niczym nie dajecie się zastraszyć przeciwnikom* (Flp 1,28) należy odnosić chyba raczej do ludzkich przeciwników, choć w szerszym znaczeniu człowiek ufający Bogu nie powinien ulegać działaniu szatana, czy to bezpośredniemu, czy też posługującemu się ludźmi którzy są jego narzędziami.

„Zły” bez dodatkowych określeń, słowo niekiedy pisane wielką literą jako imię własne: Mt 5,37 (6,13 – w tekstach zamieszczonych w nawiasach „zły” lub „zło” można odnosić do osobowych sił szatańskich albo ogólnie do bezosobowego zła, które w jakimś stopniu też pochodzi od szatan, jest właściwą mu dziedziną); (Mt 13,19.38; J 17,15; Ef 6,16; 2 Tes 3,3; 1 J 2,13n; 3,12; 5,18n).

Książę (władca) tego świata (J 12,31; 14,30; 16,11; por. 1 J 5,19);

bóg tego świata (2 Kor 4,4).

Wąż (Ap 12,9.14n; 20,2), *Smok* (Ap 12,3n.7.9.13.16n; 20,2 – oraz demoniczna postać Smoka 13,2.4.11; 16,13 obok Bestii).

Imiona własne określające w Nowym Testamencie złe moce:

Beelzebub (Mt 10,25; 12,24.27; Mk 3,22; Łk 11,15. 18n) – w ustach faryzeuszów. W 2 Krl 1,2n to bożek Ekronu, według starożytnego greckiego przekładu Starego Testamentu – Septuaginty i żydowskiego

historyka Józefa Flawiusza jego imię oznacza króla much, broniącego swych czcicieli przed muchami, w judaizmie przekształcone na *Baal zewul* – pan domu, siedziby; w NT – władca złych duchów;

Beliar – forma odpowiadająca imieniu Belial ze Starego Testamentu (2 Kor 6,15);

Apolyon – *Abaddon* – Ap 9,1- 1 – anioł przepaści. Imię oznacza miejsce zatracenia, zguby (por. Hi 26,6; 28,22; 31,12);

Antychryst – przeciwnik Chrystusa, Jego parodia i karykatura w Listach Janowych – 1 J 2,18.22; 4,3; 2 J 7 – może oznaczać złego ducha albo inspirowanych przez niego ludzi przeciwstawiających się prawdziwej wierze i Kościołowi Chrystusa. Bez użycia tego określenia jego odpowiedniki to fałszywi mesjasze w Ewangeliach synoptycznych (Mt 24,24; Mk 13,22) i narzędzia szatana w Apokalipsie, szczególnie *Fałszywy Prorok* (Ap 16,13; 19,20; 20,10) a także postać z 2 Tes 2,3-12, którą omówimy bardziej szczegółowo w związku z działaniem szatana.

O upadku szatana jak gwiazdy porannej mówi Jezus do powracających z pracy misyjnej uczniów, rozradowanych wielkimi czynami, jakich mogli dokonywać otrzymaną od Niego mocą: *Widziałem szatana, który spadł z nieba jak błyskawica. Oto dałem wam władzę stąpania po wężach i skorpionach, i po całej potędze przeciwnika, a nic wam nie zaszkodzi. Jednakże nie z tego się cieszcie, że duchy się wam poddają, lecz cieszcie się, że wasze imiona zapisane są w niebie* (Łk 10,18nn).

W Starym Testamencie pewną analogią do tego tekstu mogą być zapowiedzi upadku ziemskich dumnych władców:

Jakże spadłeś z niebios,
Jaśniejący Synu Jutrzenki?
Jakże runąłeś na ziemię,
ty który podbijałeś narody?
Ty, który mówiłeś w swym sercu:
Wstąpię na niebiosy.
Powyżej gwiazd Bożych
postawię mój tron.

Zasiądę na górze zgromadzeń,
na krańcach północy.
Wstąpię na szczyty obłoków,
podobny będę do Najwyższego.
Jak to? Stracony jesteś do Szeolu,
na samo dno Otchłani! (Iz 14,12-15)

Jest to część dłuższego poematu zatytułowanego w Biblii Tysiąclecia *Satyra na śmierć tyrana* (Iz 14,3-21), według uczonych odnoszonego do władców asyryjskich (Sargona II +705 r. przed nar. Chrystusa) lub Sennacheryba (+681) albo babilońskich: Nabuchodonozora (605-562) lub Nabonida (+538).

Określenie: Syn Jutrzenki, Gwiazdy Porannej – Lucyfer – u Ojców Kościoła stało się imieniem przywódcy złych duchów.

Podobnie prorok Ezechiel pisze o władcy Tyru, Ittobaalu II:

Byłeś odbiciem doskonałości,
pełen mądrości, niezrównanie piękny.
Mieszkałeś w Edenie, ogrodzie Bożym[...].
Jako wielkiego cheruba
opiekunem ustanowiłem cię
na świętej górze Bożej,
chadzałeś wśród błyszczących kamieni.
Byłeś doskonały w postępowaniu swoim
od dni twego stworzenia,
aż znalazła się w tobie nieprawość (Ez 28,12-15).

Charakterystyka ta odpowiada zarówno położeniu pierwszego człowieka przed upadkiem, jak również duchowych bytów pozostających bardzo blisko Boga, które odpadły od Niego przez swą pychę.

Powyższy cytat jest fragmentem dłuższej zapowiedzi upadku władcy Tyru – Ez 28,11-19, wcześniej tak opisanego:

Ponieważ serce twoje stało się wyniosłe,
powiedziałeś: Ja jestem Bogiem, ja zasiadam na Boskiej stolicy,

w sercu mórz – a przecież ty jesteś tylko człowiekiem, a nie Bogiem,
i rozum chciałeś mieć równy rozumowi Bożemu
(Ez 28,2).

Ta charakterystyka odpowiada słowom węża-kusiciela z Rdz 3,4: *gdy
spożyjecie owoc z tego drzewa otworzą się wam oczy i tak jak Bóg będziecie znali
dobro i zło.*

O upadku aniołów piszą także natchnieni autorzy Listów Katolickich
związanych z imionami św. Piotra i św. Judy:

Jeżeli bowiem Bóg aniołom, którzy zgrzeszyli, nie odpuścił, ale wydał
[ich] do ciemnych lochów Tartaru, aby byli zachowani na sąd (2 P 2,4).
Aniołów, tych, którzy nie zachowali swojej godności, ale opuścili
własne mieszkanie, spętanych wiekuistymi więzami zatrzymał w
ciemnościach na sąd wielkiego dnia (Jud 6).

Wizja Apokalipsy św. Jana przedstawia zakończoną upadkiem
ostateczną walkę Smoka – szatana z wiernymi Bogu aniołami pod wodzą
Michała:

I inny znak się ukazał na niebie:
Oto wielki Smok barwy ognia,
mający siedem głów i *dziesięć rogów*
– a na głowach jego siedem diademów.
A ogon jego zmiata *trzecią część gwiazd nieba:*
i rzucił je na ziemię[...].

I nastąpiła walka w niebie:
Michał i jego aniołowie mieli walczyć ze Smokiem.
I wystąpił do walki Smok i jego *aniołowie*,
ale nie przemógł,
i już się *miejsce dla nich w niebie nie znalazło*
I został strącony wielki Smok
Wąż starodawny,
który się zwie *diabeł i szatan,*
zwodzący całą zamieszkałą ziemię;
został strącony na ziemię,

a z nim strąceni zostali jego aniołowie.

I usłyszałem donośny głos mówiący w niebie:

«*Teraz nastąpi zbawienie, potęga i królowanie Boga naszego*

i władza Jego Pomazańca,

bo oskarżyciel braci naszych został strącony,

ten, co dniem i nocą *oskarża* ich przed Bogiem naszym.

A oni zwyciężyli dzięki krwi Baranka

i dzięki słowu swojego świadectwa,

i nie *umitowali dusz swych* – aż do śmierci.

Dlatego *radujcie się, niebiosi* i ich mieszkańcy!

Biada ziemi i morzu – bo zstąpił do was diabeł,

pałając wielkim gniewem,

świadom, że mało ma czasu».

A kiedy ujrzał Smok, że został strącony na ziemię,

począł ścigać Niewiastę, która porodziła Mężczyznę

(Ap 12,3n.7-13).

W Nowym Testamencie natchnieni autorzy mówią niekiedy o demonach – bytach duchowych, przekazując wyobrażenia odpowiadające ówczesnym poglądom – często nie określając, czy są to duchy dobre, czy złe. „Korzeniami swymi wiara w demony sięga wierzeń mezopotamskich, według których demony to duchy tych ludzi, którzy umarli nieprzygotowani do śmierci lub których ciał nie pogrzebano i dlatego wciąż niespokojnie błędzą po ziemi. Teologia judaizmu przejęła przekonanie o istnieniu demonów, jednak całkowicie rozdzieliła te istoty od duchów zmarłych. Autor apokryfu (Ewangelii Judasza) nawiązuje być może do wierzeń mezopotamskich które obecnie były także w literaturze greckiej. O Greków *daimonion* oznacza duchy, które zamieszkują przestrzeń pomiędzy niebem a ziemią. Duchy te różnego usposobienia; im bardziej złośliwe – tym mieszkają bliżej ziemi. *Daimonion*, który całkowicie popada w złośliwość, staje się *daimon* i zamieszkuje samą ziemię” .

Nierzadko podobne wypowiedzi o bytach duchowych spotyka się w literaturze patrystycznej, zwłaszcza u Ojców ceniących platonizm i neoplatonizm z ich bogactwem duchowych bytów pośrednich między

Bogiem a ludźmi. W teologii katolickiej byty duchowe są albo dobre (aniołowie), albo złe. Takiego jednoznacznego określenia chyba nie ma szatan w Hi 1-2; jakimś odbiciem starożytnych poglądów o demonach może być np. Kol 2,15 (*Zwierzchności i Władze rozbrojone przez Chrystusa*; por. 1 Kor 15,24: *Wreszcie nastąpi koniec, gdy przekaże królowanie Bogu i Ojcu i gdy pokona wszelką Zwierzchność, Władzę i Moc*) - podkreślona tu jest całkowita władza Boga nad całym wszechświatem, również nad wszelkimi duchowymi mocami.